

Başvuru	:	18.04.2018
Kabul	:	01.07.2018

Doi: 10.26650/artsanat.2018.10.0007

Edirne Meriç/Mecidiye Köprüsü ve Üzerindeki Figürlü Taş Süslemeler

N. Çiçek Akçıl Harmankaya*

 orcid.org/ 0000-00023077-5144

Öz

Osmanlı dönemi Edirne köprüleri arasında özel bir yere sahip olan Meriç/Mecidiye Köprüsü çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. 1833 yılında Sultan II. Mahmud döneminde inşasına karar verilen bugünkü köprü Sultan Abdülmecit tarafından 1842-1847 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Meriç nehri üzerinde yer alan taş köprü özellikle köprü ayakları üzerindeki figürlü taş süslemeleriyle dikkati çekmektedir. Memba cephesinde birinci boşaltma gözü üzerindeki çift ejder figürü uygulandığı dönem ve yer aldığı yapı nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca yine bu yönde taş kabartma şeklinde bir ay yıldız motifi ve üst üste üç sıra şeklinde çıkma yapan taş kuş tünekleri de yapıyı özel kılmaktadır. Bu çalışma kapsamında söz konusu köprü, tarihi ve mimari özellikleri bakımından bir bütün halinde incelenmiştir. Özellikle yapının ayakları üzerindeki ejder figürleri, ay yıldız ve bir çeşit kuşevi olan taş tüneklerin tanımlamaları yapılarak bu figürlerin sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. Ayrıca örneklerin Anadolu Selçuklu dönemi figüratif tasvir geleneği ve Geç Osmanlı mimarisindeki figürlü taş süsleme kullanımı açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Edirne • Meriç/Mecidiye Köprüsü • Ejder • Ay-Yıldız • Kuş Tünekleri

The Edirne Meriç/Mecidiye Bridge and Figured Stone Ornaments

Abstract

The Meriç/Mecidiye Bridge, a special place among the Edirne bridges in the Ottoman period, is the subject of our study. The existing bridge, which Sultan Mahmud II decided to make in 1833, was built by Sultan Abdülmecit from 1842–1847. The stone bridge on the Meriç River is particularly noticeable with figured stone ornaments on its piers. The double dragon figure, which is on the first arch of the upstream facade, has importance due to the application period and bridge. Additionally, on this facade, there is a star, a crescent relief, and three rows of stone bird perches, in the form of a ledge, make the structure special. In this study, the bridge and its historical and architectural features are studied. In particular, the symbolic meanings of the figures on the piers of the bridge are emphasized by making descriptions of the dragon figures, star and crescents, and the stone perches, which act as bird houses. The examples were evaluated

* N. Çiçek Akçıl Harmankaya (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: cicekakcil@yahoo.com

in terms of the Anatolian Seljuk period animal figure tradition and the use of the figurative stone ornamentation in the Late Ottoman architecture.

Keywords

Edirne • Meriç/Mecidiye Bridge • Dragon • Star and crescent • Bird Perches

Osmanlı Devleti'ne uzun süre başkentlik yapan Edirne, Arda ve Tunca nehirlerinin Meriç nehri ile birleştikleri yerde, verimli bir ovayı sınırlandıran dalgalı arazinin yamaçlarında kurulmuştur¹. Osmanlı'nın Balkanlara ve Avrupa'ya açılan kapısı olan bu kentte söz konusu nehirler üzerinde yolların bir devamı olarak şehri birbirine bağlayan on üç köprü inşa edilmiştir. Bunlardan günümüzde yalnızca dokuz tanesi kullanılmaktadır².

Osmanlı döneminde Edirne'de inşa edilen köprülerden biride çalışmamızın konusunu oluşturan Meriç/Mecidiye Köprüsü'dür. Meriç³ Nehri üzerinde yer alan yapı mimari ve süsleme özellikleri bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmada söz konusu köprü tarihi, mimari ve süsleme özellikleri ile tanıtılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle yapının memba yönündeki ayakları üzerinde yer alan taş kabartma ejder figürleri, ay yıldız motifi ve üst üste üç sıra şeklinde çıkma yapan kuş tünekleri tanımlanarak sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Osmanlı mimarisindeki figürlü süsleme kullanımı açısından değerlendirmeleri yapılmıştır.

Edirne kent merkezini Karaağaç'a bağlayan köprü Meriç nehri üzerinde yer almakta olup "Meriç, Mahmudiye, Yeni, Dış, İkinci, Sultan Mecid ve Mecidiye Köprüsü" olmak üzere farklı isimlerle de anılmaktadır⁴. Ancak bu çalışmada Meriç nehri üzerinde yer alıyor olması ve en son Sultan Abdülmecit tarafından inşa ettirilmesi nedeniyle Meriç/Mecidiye Köprüsü adının kullanımı özellikle tercih edilmiştir.

Edirne Meriç/Mecidiye Köprüsünün Tarihi ve Mimari Özellikleri

Edirne'nin Meriç Nehri üzerinde bulunan tek taş köprüsünün yapının yerinde önceleri ahşap bir köprü⁵ olduğu bilinmektedir⁶. Sultan II. Mahmut'un Edirne ziyareti sırasında bu ahşap

¹ Arif Müfid Mansel, "İlkçağda Edirne", **Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara, 1993, s.21.

² Edirne köprüleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Muzaffer Erdoğan, "Tarihi Köprülerimiz-Edirne Köprüleri", **Karayolları Bülteni**, S.158, Ankara, 1963, s.24; Rıdvan Canım, "Edirne'nin Köprüsü Taştan", **Edirne: Serhattaki Payitaht**, Haz. Emin Nedret İşli-M.Sabri Koz, İstanbul, 1998, s.381-387; Neriman Meriç Köylüoğlu, **Edirne'de Osmanlıdan Günümüze Su Yapıları**, Edirne, 2001; Oktay Aslanapa, **Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri**, İstanbul, 2013; Altay Bayatlı, **Edirne Taş Köprüleri**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2015.

³ Meriç adı Bulgarca Maritsa'dan gelmektedir. Aynı sözcüğün Grekçe karşılığı ise Hebros'dur. Bulgaristan'da Rodop Dağları'nın kuzeybatı kesimindeki Rila Dağı'nın Musallâ tepesinden doğan Meriç Balkan Yarımadası'nın en büyük akarsuyudur. Türkiye-Yunanistan sınırından geçerek Ege Denizi'ne ulaşmaktadır. Bkz. Metin Tuncel, "Meriç", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.29, Ankara, 2004, s.188-189.

⁴ Köprü'nün farklı isimleri için bkz. dpn.2.

⁵ Semavi Eyice, Hoca Sadeddin'i kaynak göstererek buradaki ilk köprü'nün I. Murad tarafından ahşap olarak yaptırıldığını söylemektedir. Bkz. Semavi Eyice, "Edirne-Mimari", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1994, s.437.

köprünün kargir olarak yeniden inşasına karar verilmiş ancak 1833 (H:1249) yılında inşasına başlanan köprü mali nedenler ve sultanın ölümü nedeniyle yarım kalmıştır⁷. Bugünkü köprü oğlu Sultan Abdülmecit tarafından 1842-1847 (H. 1258-1263) yılları arasında inşa edilmiş olup mimarı belli değildir⁸. Yapının inşasına ilişkin kitabelerden ilki II. Mahmud dönemine ait olup Pertev Paşa tarafından yazılan bir tamir kitabesidir⁹. İkincisi ise şair Ziver Bey'in talik hattıyla yazılan Sultan Abdülmecid dönemindeki yeniden inşa kitabesidir¹⁰. Bu kitabenin Yunanlıların Edirne'yi işgali sırasında Neyir adlı bir kişi tarafından yok edildiği bilinmektedir. Günümüzde ise tarih köşkündeki bu kitabenin yerinde Hattat Mustafa Uğur tarafından aslına uygun olarak yazılan 1966 yılına ait bir başka kitabe yer almaktadır¹¹.

İnşa tarihi nedeniyle bu yapı Edirne köprüleri arasında en geç tarihli olanıdır. İnşasında kullanılmak üzere Arnavutköy çevresi ve eski harabelerden taşlar getirildiği¹² ve Edirne Demirtaş kasrının taş malzemesinin de kullanıldığı bilinmektedir¹³.

Kesme taştan inşa edilen köprü on iki gözlüdür. Köprünün ayakları üzerinde ise yuvarlak kemerli on bir boşaltma/tahliye gözü¹⁴ bulunmaktadır. Köprü, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 25.11.2005 tarih ve 661 sayılı kararıyla onaylanan rölövesine

⁶ Meriç Köprüsü, Demirtaş Köprüsü ve İkinci Köprü adlarıyla bilinen ahşap köprünün üçyüz yıl evvelki görünümünün, Edirne'de 1912'de yıkılan Cezzarzâdeler Konağı'nın silahşor odası tavanındaki bir levhada betimlendiği bilinmektedir. Tosyavizade Rifat Osman, "Edirne Köprüleri", **Milli Mecmua**, S. 98, 1927, s.1580.

⁷ Ahmet Badi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, Çev. Ratip Kazancıgil, c.I, İstanbul, 2000, s.179-180.

⁸ Gülgün Tunç, **Taş Köprülerimiz**, Ankara, 1978, s.137.

⁹ "Cenab-ı Hazret-i Mahmud Hân şahinşâh-ı devrân / Penah-ı dîn ü devlet kehf-i ümmet sâye-i yezdân / Edirne şehrinin teşrihi çok hayroldu ez cümle / Yıkılmışdı bu köprü eyledi tecdidini fermân / O şaha sıdk-ı hizmettir sırat-ı müstakim ancak / Bu yolda inhiraftın müntehası vadi-i hüsrân / Esas-ı dîn ü devlet zatıdır yâ Rabb olup dâ'im Ser pay-i memalik sayesinde olsun âbâdân / Biri mu'cem biri tam iki tarih eyledim inşad / Bu hizmet bende-i naçize Pertev başka bir ihsân / Esasından bu cisri pek metin yaptırdı Mahmud Hân / Becâ bu cisri pek âbâd eyledi Mahmud Hân / Sene 1249 (1833/1834) Bkz. Cevdet Çulpan, **Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)**, Ankara, 1975, s. 191; Bayatlı, **a.g.e.**, s.90-91.

¹⁰ "Esas endâz-ı bünyân-ı kerem Abdülmecid Hân'ın / İmar-ı mülkünün üstad-ı adli oldu mimarı / Olaldan menhel-i cezb-i mekârim ol Şehin ahdi / Sezâ manend-i cezb-i derya dehre kılsa lütfunu cari / O Şehinşehdir elhak fa'izülhayrat âlemde / Sezâdır kılsa âbâdân mülkü böyle âsârı / Edirne beldesi enharı üzre hayr-ı şahâne / Garik-i cuy-i ihsân eyledi etraf ü aktarı / Gelüp geçtikçe halk-ı memleket bu cisri-i saniden / Du'a-sâz-ı dû bâlâ kıldılar evrad ü ezkârı / Meriç ü Arda nehri tâ revân oldukça bu sûdan / O şahın mülkünün feyz-i ilahî ola enharı / Bu tak-ı cisri tarsı' etti Ziver işbu tarihin / Bu âli cisri oldu cisri-i sanî-i cihandâri" Sene: 1258 (M.1842) Bkz. Badi, **a.g.e.**, s.179-180; Çulpan, **a.g.e.**, s.191; Altay Bayatlı, **a.g.e.**, s.90-91.

¹¹ Çulpan, **a.g.e.**, s.191.

¹² Köylüoğlu, **a.g.e.**, s.24-25.

¹³ Köylüoğlu, **a.g.e.**, s.41.

¹⁴ Hafifletme gözleri olarak da bilinen bu kemerli açıklıklar kemerler arasında ve ayaklar arasında yer alan mimari öğelerdir. Taşkınlarda fazla suyu boşaltmak için açılmış olup köprülerin selden zarar görmesini engeller. Bkz. Tunç, **a.g.e.**, s.6.

göre; 261 m uzunlukta olup, 7 m genişliğe sahiptir¹⁵. En geniş kemer açıklığı 14 m olan köprünün memba yönündeki ayakları önünde üçgen kademeli selyaranlar ile mansap tarafında yedi köşeli topuklar bulunmaktadır. Tempan duvarları üzerindeki taş korniş kemerlerin hemen üzerinden geçmektedir. Kornişin üzerinde ise iri taşlardan korkuluk yer alır. Korkulukların başında ve sonunda olması gereken baba taşlarının yerinde pahlı birer taş bulunmaktadır. (G.1)

Köprünün ortasında, memba cephesinde, mermerden bir seyir balkonu, karşısında ise yine mermerden bir kitabe köşkü yer almaktadır. Dört mermer paye üzerine oturan yuvarlak kemerlerin taşıdığı köşkün üzeri tonoz ile örtülüdür. Ön cephesinde iki mermer payeyle taşınan dikdörtgen alınlık içinde özgün olmayan 1966 tarihli inşa kitabesi yer almaktadır¹⁶.

Meriç Nehri İlkçağlardan itibaren taşımacılıkta kullanılan, dolayısıyla Balkan topraklarını Edirne üzerinden İstanbul'a bağlayan önemli bir yol olmuştur¹⁷. Meriç çevresi Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra da bu nehir üzerinde gemiciliğin teşvik edildiği ve 19. yüzyıla kadar Meriç'in Ege Denizi'ne kadar uzanan bir su yolu olarak kullanıldığı bilinmektedir¹⁸. Bu nedenle Meriç Nehri üzerinde kurulan köprünün her iki kıyısında da gemi, kayık ve sandalların yanaşabilmesi için kesme taşlardan rıhtımlar yapılmıştır.

Köprü Ayaklarındaki Figürlü Taş Süslemeler

Edirne'nin 19. yüzyılda inşa edilmiş Osmanlı dönemine ait son taş köprüsü olan yapı tarihi ve mimari özellikleri yanında ayakları üzerindeki figürlü kabartma taş süslemeleriyle de dikkati çekmektedir. Bunlar arasında yılan şeklindeki çift ejder figürü, uygulandığı dönem ve bir köprü üzerinde yer alıyor olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca kabartma şeklinde bir ay yıldız motifi ve üst üste üç sıra halindeki kuş tünekleri de yapıyı özel kılan diğer unsurlardır. (G.2-3)

¹⁵ Köprüye ilişkin proje ve dosya incelemesi sırasında gösterdikleri anlayış ve yardımlarından dolayı *Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu* Müdürü Sayın Yusuf Şamiloğlu ve Müdürlük çalışanlarına çok teşekkür ederim.

¹⁶ Kitabe köşkü hakkında detaylı bilgi için bkz. Cevdet Çulpan, "Köprülerde Tarih Köşkleri", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 2, 1966-68, s.24-35.

¹⁷ Emin Gümüşsoy, "19. Yüzyıl Osmanlı Belgelerinde Meriç", **Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 1**, Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Kayseri, 2015, s.625.

¹⁸ Bu dönemlerde 300'den fazla küçük çaptaki gemi Meriç üzerinden Edirne'ye gidip geliyor ve Trakya'nın tahıl ürünleri Edirne'den Enez'e kadar Meriç yolu, Enez'den İstanbul'a kadar da deniz yolu ile taşıyordu. Bkz. Hatice Arslan Çağlıkeçecigil, "18-19. Yüzyıllarda Meriç Nehri Üzerindeki Köprüler", **Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller**, 1, haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Kayseri, 2015, s.529.

Çift Ejder

Anadolu Selçuklu yapılarında görmeye alışık olduğumuz ejder figürleri yapının memba tarafında Edirne yönündeki, ikinci ayağında birinci boşaltma gözü üzerinde yer almaktadır. Kabartma tekniğindeki bu ejderler 48 cm kalınlığı olan bir kemer üzerinde karşılıklı ve simetrik olarak işlenmiştir. Burmalı gövdeleriyle boşaltma gözünün kemerini kalın bir halat gibi sarmakta ve gövdeler kemer ayaklarında son bulmaktadır. Kemerin ortasında birleşen başları zıt yönlere bakmaktadır. Boyun bölgeleri pullu olan ejderlerin ağızları açık, dilleri kısmen dışarda olup üst çeneleri ise dışarıya doğru kıvrılarak bir volüt meydana getirmektedir. Dikkatli bakıldığında küçük sivri kulakları ve badem şeklinde gözleri olan ejder başlarından sağdakinin daha ince ve uzun, soldakinin ise daha kalın ve kısa olarak tasvir edildikleri dikkati çekmektedir. (G.4)

İslam sanatında ejder tasvirleri Türklerin Önyasya'ya ve İran'a gelmelerinden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu devirden itibaren sanat eserlerinde görülen ejderler, yılan gibi pullu ve sürüngen gövdelidir¹⁹. Bunlar Orta Asya kültürü ve Anadolu Selçuklu hayvan üslubunun Osmanlı mimarisindeki yansımasıdır.

Ejder, Araplar tarafından "Tannin", Çinliler tarafından "Lung", Moğollar tarafından "Moghür" ve İranlılar tarafından da "Ejdeha" veya "Ejderha" adıyla anılan bu yaratık Türkler arasında "Evren" olarak bilinmektedir²⁰.

Ejderin koruyuculuk, ahenk, hareket, gökyüzü ve evren olarak nitelenebilecek çeşitli sembolik anlamları da vardır. Bütün bu sembolik anlamların ortak noktası, ejderin kozmik bir figür olmasıdır²¹. Gök kubbedeki yedi gezegenin altında, dünya ekseninin en aşağısında düğümlü halde bulunan bu ejderler dişi ve erkek olmak üzere bir çift oluşturur. Eski Orta Asya inancına göre gök kubbenin idaresi, ahengi bir ejder çiftine bağlıdır ve yıldızların senelik dönüşünü bu ejder çifti düzenler. Bir dişi ve bir erkek meleşin çağrısı ile başlayan bu dönüşte iki zıt kutbu ve kuvveti sembolize eden ejder çifti hareketin astronomik ve felsefi olarak iki prensibidir²².

¹⁹ Güner İnal, "Susuz Han'daki Ejderli Kabartmanın Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.4, İstanbul, 1971, s.157.

²⁰ İnal, **a.g.e.**, s.154.

²¹ Emine Dönmez, Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki Figürlü Süslemelerin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisansı, İstanbul, 1995, s.28.

²² Gönül Öney, Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri, **Bellekten**, XXIII, S.13, Ankara, 1969, s.189.

Ejderha Türk hayvan takviminde de en sık kullanılan sembollerden biridir²³. Ejder ve yılan sıra ile bir yılı temsil eder. Ejder yılında çok yağmur yağar, bereket, bolluk olur, savaşlar yapılır ve çok kan akar. Yılan yılı ise kötü bir yıldır ve bu yılda kötülük, fitne, kıtlık, soğuk, hastalık olur²⁴.

Ejderin Gök ve Yer/Su unsurları ile de ilişkisi vardır²⁵. Efsanevi bir hayvan olan ejder Gök ve Yer Ejderi olmak üzere temsili olarak iki cinse ayrılmaktaydı. İlkbahar geldiği zaman Yer-Ejderi yeraltından yukarıya çıkararak “Kök-Luu” denilen Gök Ejderinin özelliklerine sahip olurken, kanatlar, boynuzlar, pullarla değişimini tamamladıktan sonra bulutların arasında uçmaya başlar ve yağmurun yağmasına sebep olur. Bu nedenle Türk mitolojisinde Gök Ejder’i Çin’de olduğu gibi su, bolluk, bereket ve yeniden doğuşun timsali olarak ortaya çıkar. Suların veya yerin derinliklerinde yaşadığı kabul edilen ve bir yılanı andıran Yer Ejderi kış dönemi sonunda yeryüzüne çıktığı için, tabiatın enerjisinin yenilenmesini simgeler²⁶.

Daha çok Anadolu Selçuklu mimarisinde kale, han, darüşşifa, medrese, cami, kümbet gibi yapılarda ve mezar taşlarında karşımıza çıkan ejder bolluk, bereket, şifa, tılsım gibi çeşitli ikonografik anlamları ifade etmektedir. Konya İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’ndeki Konya Alaadin Sarayı (1220-1237) ve Konya Kalesi’ne (1221) ait ejder kabartmalı alçı ve mermer levhalar, Kayseri Sultanhanı (1232-1236), Karatay Han (1240), Burdur Susuz Han, Sivas İzzeddin Keykavus (1217) ve Çankırı Darüşşifası (1235), Sivas Gök Medrese (1271-1272), Anamur Ak Camii (1220-1237), Emir Saltuk Kümbeti (12.yy.) ve Ahlat’daki dört mezar taşında görülen ejderler (13.yy) başlıca örneklerden bazılarıdır²⁷. Ayrıca

²³ Nilüfer Umut Köylüoğlu ve Neriman Köylüoğlu’da çalışmalarında köprünün boşaltma gözü kemeri üzerindeki bu ejder figürlerinin, 12 Hayvanlı Türk Takvimindeki ejder ve yılan yılını sembolize ettiklerini belirtmektedir. Bkz. Neriman Köylüoğlu, **a.g.e.**, s.41; Nilüfer Umut Köylüoğlu-Neriman Köylüoğlu, “Edirne’de Osmanlı Taş Eserleri Üzerindeki Hayvan Motiflerinin Sivas’taki Selçuklu Eserleriyle Karşılaştırılması”, **VIII. Türk Tıp Tarihi Kongre Bildirileri**, İstanbul, 2006, s.198.

²⁴ Osman Turan, **Oniki Hayvanlı Türk Takvimi**, İstanbul, 2004, s. 103.

²⁵ Gök ve yer unsurları, Çin kültüründe Yang (Gök) ve Yin (Yer) unsurlarına paraleldir. Yang (Gök); Erkek, etken, ışık (aydınlık, güneş), sıcak, kuru, zafer, güç gibi olumlu unsurlara, Yin (Yer) ise bunların zıttı olan olumsuz unsurlara (Dişi, edilgen, karanlık (ay), soğuk, ıslak, yenilgi, zayıflık vs.) işaret eder. Bkz. Yaşar Çoruhlu, “Türk Sanatında Görülen Hayvan Figürlerine ‘Gök ve Yer’ Sembolizmi Açısından Bakış”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, İstanbul, 1993, s.18.

²⁶ Çoruhlu, **a.g.e.**, s.25.

²⁷ Anadolu Selçuklu sanatı ejder figürlü süslemenin yer aldığı pek çok örnek daha vardır. Detaylı bilgi için bkz. Öney, **a.g.e.**, s.171-216; İnal, **a.g.e.**, s.153-181; Şebnem Akalın, "Karatay Han'ın Çeşme Eyvanını Kuşatan Hayvan Figürleri ile İlgili Bazı Yorumlar", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.5, İstanbul, 1989, s.54-6; Dönmez, **a.g.e.**; Ayşe Denknbant, Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004; Şenay Alsan, Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçukluya), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul,

Cizre Ulu Camii (12. yüzyıl), Ankara Hacı Bayram Veli Türbesi (1429-1430), Manisa Muradiye Camii (1583-1585) madeni kapı tokmaklarında olduğu gibi mimariye bağlı maden işçiliğinde de ejder figürlü etkileyici örnekler bulunmaktadır²⁸.

Selçuklu dönemi ejder kabartmalarının ortak özelliği uzun tutulan gövdelerin genellikle düğümler meydana getirerek uzanması ve her iki uçta birer başla son bulmasıdır. Bazı örneklerde çift baş yerine karşılıklı iki ejder verilmiştir. Selçuklu ejderlerinde baş tipi de müşterektir, sivri kulaklar, iri badem gözler ile açık haldeki ağız kısmında aşağı ve yukarı doğru helezonik bir kıvrılma meydana getiren çeneler dikkati çeker. Ağızlarda sivri dişler ve genellikle çatal diller görülür ve başlardan biri genellikle gövdeyi ısırmaktadır. Esas baş gövdeyi ısırmayan baştır. Burada bir çift ayak ve buna bağlı olarak üst kısımları volütle son bulan bir kanat yer almaktadır²⁹.

Meriç/Mecidiye Köprüsü üzerinde yer alan çift ejder figürleri tasvir özellikleri bakımından Selçuklu örnekleriyle benzerlik göstermesine karşın, Selçuklu mimarisinde ejder figürünün köprülerdeki kullanımı oldukça nadirdir. Sadece Cizre Köprüsü'nün (1164) batı ayağında, sağdan sola doğru birinci dikdörtgen pano içinde kabartma kentaur ve ejder figürü bulunmakta olup, yay burcunu temsil etmektedir³⁰.

Çin kültüründe ejder suyun ve sıvının kudretini sembolize eder³¹. Uzak doğunun bu inancını sürdürür şekilde çift ejderlerin bolluk, bereket ve şifa simgesi olarak su olukları, kurna, çörten ve çeşme lülesi olarak da kullanıldıkları görülmektedir. Divriği Ulu Camii'nin ejder başlı su oluğu, Kayseri'de ejder başlı çörten, Karaman Arapzade veya Araboğlu camilerinde ejder başlı su olukları³², Safranbolu Eminhocazade Ahmed Bey Bağ Evi Çeşmesi (17. yüzyıl-18. yüzyıl başı), Bursa İskender Kebapçısı Çeşmesi'nin musluğu, Yozgat Nizamoğlu Çeşmesinin bronz musluğu, Amasya-Tokat yolu üzerindeki I. Alaaddin Keyhüsrev'in Karısı Mahperi Hatun tarafından

2005; Ayşe Denknbant, "Susuz Han", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.37, İstanbul, 2009, s.576-577.

²⁸ Ejder figürlü kapı tokmakları ve mimaride kullanılan maden işleri hakkında bkz. Hakkı Acun, "Ejder Motifli Kapı Tokmakları ve Değişik Örnekler", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, s.1-20; Kenan Bilici, "Cizre Ulu Camisi Kapı Tokmaklarının İkonografik ve Kronolojik Değeri Üzerinde Bir Etüt", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, s. 73-86; Kadriye Figen Vardar, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Maden İşleri", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.18, İstanbul, 2006, s.33; Nilgün Çevrimli, "Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri Hakkında Bir Değerlendirme", **Vakıflar Dergisi**, S.37, Ankara, 2012, s.193-222.

²⁹ Öney, **a.g.e.**, s.171.

³⁰ Öney, **a.g.e.**, s.179-180.

³¹ Öney, **a.g.e.**, s.192.

³² Öney, **a.g.e.**, s.188-189.

yaptırılan (1239) hanın giriş cephesinde yer alan çeşmenin ejder başlı iki lülesini bu örnekler arasında sayabiliriz³³. Su yapılarında ejder figürünün kullanımına bir örnek de İstanbul'daki geç dönem Osmanlı yapılarından biri olan I Mahmut Su Kemeridir (1731). Bu figür yapının doğu cephesinde, kuzey-güney doğrultusundaki on dördüncü kemerin kilit taşı üzerinde yer almaktadır³⁴.

Ay-Yıldız

Meriç/Mecidiye Köprüsü'nün ikinci ayağındaki boşaltma gözünün sol üst köşesinde, kornişin hemen altında yer alan, yaklaşık 30x30 cm ölçülerinde kare formlu bir kesme taş üzerine kabartma tekniğinde işlenmiş bir ay-yıldız motifi görülmektedir. Sola dönük hilal şeklindeki bu ayın içinde altı köşeli bir yıldız bulunmaktadır. **(G.5)** 20. yüzyıl başına ait olduğu tahmin edilen bir kartpostalda³⁵ ise ay-yıldız boşaltma gözünün sağ tarafında köprü ayağının üzerinde görülmektedir. Köprü'nün nehir taşkınları nedeniyle birçok kez onarım geçirdiği bilindiğinden bu onarımlardan birinde ay-yıldız kabartmalı taşın yerinin değiştirildiği tahmin edilmektedir. **(G.6)**

Ay-yıldız motifi İslam ve Türk kültüründe bir ideolojik sembol, bir bayrak ve Müslümanların “âlâmet-i fârikası” olarak bilinmektedir³⁶. E. Esin, hilâl ve yıldızın, hâkimiyet veya bayrak sembolü oluşunu Türkler'deki Kut inancına dayanmaktadır³⁷. Özellikle II. Mahmud dönemi (1808-1839) Osmanlı armasında da kullanılan bu motif bir Ampir³⁸ dönem özelliği olarak III. Selim'in son yıllarında başlayıp II. Mahmud döneminde bir süsleme unsuru ve bir saltanat

³³ Çevrimli, a.g.e., s.204-205.

³⁴ Şahin, Soner-Şükrü Sönmezer, “Osmanlı Mimarisinde Figürlü Tasvir Sanatı Hakkında Daha Önce Bilinmeyen Bir Örnek: I Mahmut Su Kemer”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.26, İstanbul, 2017, s.114-115.

³⁵ Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz, **Edirne: Serhattaki Payitaht**, İstanbul, 1998, s.542-543.

³⁶ Nejdet Gök-Mehmet Kutlu, “Hilâl ve Ay-Yıldız Motifi Sembol ve İdeolojik Kullanım”, **Doğu Batı**, S. 31, 2005, Ankara, 2005, s.267.

³⁷ Emel Esin, “Türk Ay-Yıldızı'nın Menşei Hakkında”, **Türk Edebiyatı**, S. 96, İstanbul, 1981, s.12-13.

³⁸ Empire (Fr. Empire “imparatorluk”, okunuşu ampir) üslûbunun adı Fransa'da Napoleon'un kurduğu imparatorluktan gelmekte olup Türk sanatına XIX. yüzyılda girmiş olan bir Batı Avrupa sanat üslûbudur. Türk Empire Üslûbu, Osmanlı Devleti'nde çeşitli sahalarda yenilikler yapılmasının gerekli görüldüğü zamanda, III. Selim (1789-1807), II. Mahmud (1808-1839) ve Abdülmecid (1839-1861) dönemlerinde benimsenmiş ve âdeta devletin resmî üslûbu haline gelmiştir. Bu mimari akımın XIX. yüzyıl başlarından itibaren özellikle II. Mahmud döneminde geliştiği söylenebilir. Osmanlı mimarlığında kılıç, bayrak demetleri, müzik aletleri, vazo içinde çiçek, uçları sivriltilmiş akantus yaprakları, tüy, perde gibi öğeler alegorik gruplar oluşturur. Bkz. Ayla Ödekan, “Ampir Üslubu”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1993, s.247-249; Semavi Eyice, “Empire”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.11, İstanbul, 1995, s.159-163.

imgesi haline gelmiştir. Bir devlet sembolü olarak berat ve fermanlarda, askeri toplarda ve resmi binalarda olmak üzere mimaride de bolca kullanılmıştır³⁹.

Ay-yıldız motifinin mimarideki örnekleri arasında yer alan İstanbul Fındıklı Zevki Kadın Çeşmesi (1755/56), Arnavutköy İzzet Mehmed Paşa Çeşmesi (1791/1792), Tophane Bilal Ağa Çeşmesi (1796/1797) ve Kumkapı III. Selim Çeşmesi'nde (1799/1800) tuğra yanında bir ay-yıldız bulunmaktadır. Yine Üsküdar Haydarpaşa Caddesi üstündeki III. Selim Çeşmesi (1802/1803), Eminönü Mısır Çarşısı arkasında yer alan Hatice Sultan Çeşmesi (1806/1807) ve Eyüp Şeyh Murad Teknesi'nin dış avlu kapısı üstünde de kabartma olarak işlenmiş ay-yıldız motifleri dikkat çeker⁴⁰.

Sultan II. Mahmud devrinde hilal ve çeşitli biçimlerde tasarlanan yıldız motifinin hemen her yerde yaygın olarak kullanılan dekoratif bir unsur haline geldiği görülür. Bostancı Köprüsü önündeki Sultan II. Mahmud hatırasına yapılan çeşmede (1831/32) ve II. Mahmud'un Türbesi'nin saçak kısmında, her cepheye kabartma olarak birer ay-yıldız işlenmiştir. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz devirlerinde ise ay-yıldız uygulaması daha da yaygınlaşmıştır⁴¹.

Örnekler incelendiğinde ay-yıldız motifinin daha çok birer su yapısı olan çeşmelerde yoğunlaşmış olduğu dikkat çekmektedir. Çalışmamıza konu olan köprüdeki gibi bir kullanımına örnek olarak ise Milas Kadı Zâde Köprüsü'nden bahsedilebilir. Köprünün memba yönünde bulunan 1878 tarihli geç dönem tamir kitabesinin sağ ve solundaki servi, kılıç, teber süslemeleri üzerinde sola dönük birer ay-yıldız görülmektedir⁴². Bir diğer örnek ise Edirne Gazi Mihal Köprüsü'nün tempan duvarları üzerinde yer alan ay-yıldızlı armalardır⁴³.

Kuş Tünekleri

Köprünün üçüncü ayağı üzerindeki, boşaltma gözünün solunda yer alan, üst üste üç sıra halinde düzenlenmiş taş çıkmalarda ayrıca dikkat çekicidir. Duvar yüzeyinden çıkma yapan kenarları profilli bu ögeler yaklaşık 220 cm uzunluğunda olup birbirinden farklı tasarımlara sahiptirler. Özellikle en alt sıradaki oldukça dikkat çekicidir. Ortada bir platform ile bölünmüş

³⁹ Semavi Eyice, "Ay-Yıldız'ın Tarihi Hakkında", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 13, İstanbul, 1983, s.32.

⁴⁰ Eyice, **a.g.e.**, 1983, s.45.

⁴¹ Eyice, **a.g.e.**, 1983, s.46.

⁴² Çulpan, **a.g.e.**, 2002, s.198, Levha: CXLIV, Res.122A1-122A2.

⁴³ Uçları üçgen şeklindeki profilli çerçeveler içinde yer alan bu ay-yıldız motiflerinin II. Abdülhamid devrinde, 1900-1903 yılları arasında İtalyan ustalar tarafından yapılan yenileme çalışmalarında eklendiği tahmin edilmektedir. Bkz. dpn.2.

iki tarafı beşer basamaklı bir rıhtım şeklinde olup, 28 cm yüksekliğinde minyatür bir mimari tasarım örneği sergiler. Bu özelliği nedeniyle Meriç nehrinin her iki yanındaki taş rıhtımların küçük bir modeli şeklinde tasarlandığı söylenebilir. Kuşların üzerinde durup dinlendikleri birer tünek olarak yapılmış olan bu çıkmalar köprü ayaklarında bir çeşit kuşevi⁴⁴ görevi görmektedir. Böylece bunların süsleme özellikleri yanında işlevsel özelliklerinin de olduğu anlaşılmaktadır. (G.3-7)

İnsanoğlundaki hayvan sevgisinin mimariye yansıyan bir göstergesi olan kuşevleri daha çok ev, cami, türbe, kütüphane, han, sukemeri, maksem ve çeşmelerin üzerinde yer almakta olup, köprülerde uygulanan örnekleri oldukça azdır. Osmanlı dönemi köprüleri arasındaki ilk örneklerden biri İstanbul Büyükçekmece Köprüsü'dür (1567). Buradakiler yuvarlak, kare ve dikdörtgen biçimli kovuklar ile seyir köşkü şeklindeki bir kuşevi şeklindedir⁴⁵.

Edirne Meriç/Mecidiye köprüsündeki gibi tünekler ile ise İstanbul I. Mahmut Su Kemer⁴⁶ üzerinde görülmekte olup fonksiyon ve tasarım bakımından benzerlik gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Sonuç

Yapılan araştırmada, Meriç/Mecidiye köprüsü üzerindeki figürlü süslemelerin, söz konusu yapıyı dönemi ve yapı tipi içinde ayrıcalıklı kılan unsurlar oldukları görülmüştür. Genellikle Selçuklu dönemine ait dini ve sivil mimaride kullanılan ejder figürlerinin bir 19. yüzyıl Osmanlı su yapısı üzerinde de yer alması ise oldukça ilginçtir. Selçuklu geleneğinin Osmanlı'daki devamı olan bu örnekler tespit edilebilen en geç tarihli ejder figürlü süslemeleridir.

Özellikle Anadolu Selçuklu döneminde mimari yapıları süsleyen ejder figürlerinin bolluk, bereket, tılsım, koruyuculuk, ahenk, hareket, gökyüzü ve evren gibi birçok sembolik ve ikonografik anlamları bulunmaktadır. Bu özellikleri dışında su ile ilişkili olması, bolluk ve bereketi temsil etmesi bir su yapısı olan Meriç/Mecidiye Köprüsü'ndeki uygulamayı anlamlı kılmaktadır. Dolayısıyla Balkan Yarımadası'ndaki en büyük akarsu olan Meriç Nehri'nin

⁴⁴ Serçe, saka, kırlangıç, güvercin, leylek vb. kuşların barınması ve konaklaması amacıyla tasarlanmış küçük boyutlu mimari maket niteliğinde konutlar ya da duvar etine oyulmuş yuvalardır. Kuş evleri, kuş köşkü, güvercinlik, serçesaray vb. isimlerle de bilinmektedir. Bkz. H. Örcün Barışta, "Kuşevleri", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1994, s.133-134.

⁴⁵ H. Örcün Barışta, **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul'undan Kuşevleri**, Ankara, 2000, s. 182.

⁴⁶ I. Mahmut Su Kemer⁴⁶ üzerindeki basit kuşevi ve tünekler için bkz. Soner Şahin -Şükrü Sönmezer, **a.g.e.**, s.105-140.

taşkınlarına karşı köprüyü koruyacak bir tılsım gibidirler. Ayrıca, bir su unsuru olan Meriç Nehri ve gökyüzü arasında birleştirici olarak değerlendirilmeleri de mümkündür.

Sağdaki daha ince ve uzun, soldaki ise daha kalın ve kısa olarak tasvir edilen ejder başları dikkat çekicidir. Bu özellikleri Türk kozmolojisindeki yer ve gök ejderi gibi dişi ve erkek olarak tasvir edildiklerini düşündürmektedir. Zıt yönlere bakan başları ile bu figürler Edirne ve Karaağaç'ı birleştiren bu köprüde olduğu gibi ortada birleşmektedir.

Ejder figürlerinin memba cephesinde, Edirne yönünde ki birinci boşaltma gözünün kemeri üzerinde uygulanmış olması bu cephenin nehrin kaynak yönüne bakıyor olmasıyla ilgili olmalıdır. Ayrıca bulunduğu konumun kıyıya olan yakınlığı taşçı ustası tarafından yapımını kolaylaştırmış olmalıdır. Boşaltma gözünün köprü kemerlerinden daha yüksekte yer alıyor olması da ejder figürlerin nehir taşkınlarında daha az zarar görerek daima görünür olmasını da sağlamıştır. Tarihleri bilinmeyen bu süslemelerin nehir sularının en az debiye sahip olduğu yaz aylarında işlenmiş oldukları tahmin edilmektedir. Meriç/Mecidiye Köprüsü üzerindeki çift ejder figürleri tasvir özellikleri bakımından Selçuklu örnekleriyle benzerlik göstermesi nedeniyle Anadolu'dan gelen veya Selçuklu taş süsleme geleneğine yabancı olmayan taşçı ustaları tarafından yapılmış olmalıdır.

Edirne çevresinde erken bir örnek olarak Ergene Nehri üzerinde yer alan Uzunköprü'nün (1426-1443) ayakları arasındaki kısımlarda ve köprü ayaklarıyla kemerlerin kilit taşları üzerinde de kartal, kuş, fil ve üç aslan şeklinde figüratif taş süslemeler görülmektedir⁴⁷. Ayrıca N. Köylüoğlu⁴⁸ Edirne Şahabettin Paşa/Saraçhane Köprüsü (1451) üzerinde de bir horoz kabartması olabileceğini söylemektedir. Bazı ayaklarının toprak ve çalılık altında kalması günümüzde tespit edilemeyen bu figürün varlığı ispatlandığında özellikle Edirne kent merkezinde hayvan figürlü süslemeye sahip iki Osmanlı köprüsünden söz etmek mümkün olabilecektir. Böylece, Edirne ve çevresindeki bu köprülerde figüratif süslemeye yönelik bölgesel bir üsluptan da bahsedebiliriz.

Aynı cephede, söz konusu boşaltma gözünün solunda yer alan ay-yıldız motifi ise köprü'nün inşa döneminin bir devlet sembolüdür. Aynı zamanda Ampir dönem özelliği olarak III. Selim'in son yıllarından başlayıp II. Mahmud ve oğlu Sultan Abdülmecid döneminin bir saltanat modası, bir süsleme unsuru haline gelmiştir. Köprü'nün kaynak yönünde ve görünür yükseklikte tasarlanmış olması bu motifin II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerine işaret eden bir

⁴⁷N. Çiçek Akçıl, "Uzunköprü", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.42, İstanbul, 2012, s.266-267; İsmail Hakkı Balkas, **Tarihte Ergene ve Uzunköprü**, İstanbul, 1958.

⁴⁸Köylüoğlu, **a.g.e.**, 2001, s.30-34.

simge olduğunu göstermektedir. Bu taş süsleme köprünün kitabe köşkü süslemeleri ile de uyumlu olup dönemin zevkini yansıtmaktadır.

Köprü ayakları arasında yer alan taş çıkmalar ise kuşların durup dinlenmesi için yapılan tünekler olup, kuşevlerinin daha yalın bir uygulamasıdır. Köprünün daha fazla güneş alan memba cephesinde yer almakla yine kaynak yönünün önemini ortaya koymaktadır. Daha çok ev, cami, türbe, kütüphane, han, su kemeri, maksem ve çeşme gibi yapıların üzerinde görülen kuşevlerinin bir 19. yüzyıl köprüsündeki bilinen tek ve farklı örneğidir. Üç sıra şeklinde tasarlanan taş tüneklerden sonuncusu bir zamanlar Meriç nehrinin her iki yanında bulunan taş rıhtımların küçük bir modelini hatırlatan tasarımıyla da benzersizdir. Bunlar kuş sevgisinin mimariye yansıyan birer göstergesidirler.

Birbirinden farklı figüratif taş süslemelere sahip olan Edirne Meriç/Mecidiye Köprüsü Osmanlı figüratif süsleme sanatı içinde çok önemli bir yere sahiptir. Osmanlı'nın Balkanlara ve Avrupa'ya açılan kapısı olan Edirne'de bir su yapısı üzerinde karşılaşılan bu süslemeler Osmanlı'nın zengin bir kültürel ve mimari mirasa sahip olduğunun da bir göstergesidir. Osmanlı mimari süslemesinde figür kullanımının azaldığı yönündeki genel yargının aksine 19. yüzyıldaki varlığına da önemli bir kanıttır. Son yıllarda nehir yataklarının dolması nedeniyle çokça nehir taşkınlarına maruz kalan ve tahrip olan bu köprünün korunarak yaşatılması gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça/References

- ACUN, Hakkı, “Ejder Motifli Kapı Tokmakları ve Değişik Örnekler”, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan**, Ankara, 1993, s.1-20.
- AKALIN, Şebnem, "Karatay Han'ın Çeşme Eyvanını Kuşatan Hayvan Figürleri ile İlgili Bazı Yorumlar", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.2, S. 5, İstanbul, 1989, s.54-56.
- AKÇIL, N. Çiçek, “Uzunköprü”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.42, İstanbul, 2012, s.266-267.
- ALSAN, Şenay, Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçukluya), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2005.
- ASLANAPA, Oktay, **Edirne’de Osmanlı Devri Abideleri**, İstanbul, 2013.
- BADİ, Ahmet, **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, Çev. Ratip Kazancıgil, C.I, İstanbul, 2000.
- BALKAS, İsmail Hakkı, **Tarihte Ergene ve Uzunköprü**, İstanbul, 1958.
- BARIŞTA, H. Örcün, “Kuşevleri”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, 1994, s.133-134.
- BARIŞTA, H. Örcün, **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul’undan Kuşevleri**, 2000.
- BAYATLI, Altay, Edirne Taş Köprüleri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2015, s.88-101.
- BİLİCİ, Kenan, “Cizre Ulu Camisi Kapı Tokmaklarının İkonografik ve Kronolojik Değeri Üzerinde Bir Etüt”, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan**, Ankara, 1993, s.73-86.
- CANIM, Rıdvan, “Edirne’nin Köprüsü Taştan”, **Edirne: Serhattaki Payitaht**, Haz. İşli, Emin Nedret-Sabri Koz, İstanbul, 1998, s.381-387.
- ÇAĞLIKEÇECİGİL, Arslan, Hatice “18-19. Yüzyıllarda Meriç Nehri Üzerindeki Köprüler”, **Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller 1**, Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Kayseri, 2015, s.529-544.
- ÇEVİRİMLİ, Nilgün, “Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri Hakkında Bir Değerlendirme”, **Vakıflar Dergisi**, S.37, Ankara, 2012, s.193-222.
- ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, İstanbul, 1995.
- ÇULPAN, Cevdet, “Köprülerde Tarih Köşkleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.2, 1966-68, s.24-35.

- ÇULPAN, Cevdet, **Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)**, Ankara, 1975.
- DENKNALBANT, Ayşe, Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.
- DENKNALBANT, Ayşe, “Susuz Han”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.37, İstanbul, 2009, s.576-577.
- DÖNMEZ, Naza Emine, Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki Figürlü Süslemenin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
- ERDOĞAN, Muzaffer, “Tarihi Köprülerimiz-Edirne Köprüleri”, **Karayolları Bülteni**, S.158, Ankara, 1963, s.24
- ESİN, Emel, “Türk Ay-Yıldızı’nın Menşei Hakkında”, **Türk Edebiyatı**, S.96, İstanbul, 1981, s.12-13.
- EYİCE, Semavi, “Ay-Yıldız’ın Tarihi Hakkında”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, S.13, İstanbul, 1983, s.31-66.
- EYİCE, Semavi, “Edirne-Mimari”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul, 1994, s.431-442.
- EYİCE, Semavi, “Empire”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.11, İstanbul, 1995, s.159-163.
- GÖK, Nejdet; KUTLU, Mehmet, “Hilâl ve Ay-Yıldız Motifi Sembol ve İdeolojik Kullanım”, **Doğu Batı**, S.31, 2005, Ankara, 2005, s.267-287.
- GÜMÜŞSOY, Emine, “19. Yüzyıl Osmanlı Belgelerinde Meriç”, **Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller**, 1, Haz. Şakir Batmaz-Özen Tok, Kayseri, 2015, s.625-641.
- KÖYLÜOĞLU, Neriman Meriç, **Edirne’de Osmanlıdan Günümüze Su Yapıları**, Edirne, 2001, s.41-45.
- KÖYLÜOĞLU, Nilüfer Umut - Neriman Köylüoğlu, “Edirne’de Osmanlı Taş Eserleri Üzerindeki Hayvan Motiflerinin Sivas’taki Selçuklu Eserleriyle Karşılaştırılması”, **VIII. Türk Tıp Tarihi Kongre Bildirileri**, İstanbul, 2006, s. 194-204.
- İLTER, Fügen, **Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri**, Ankara, 1978.

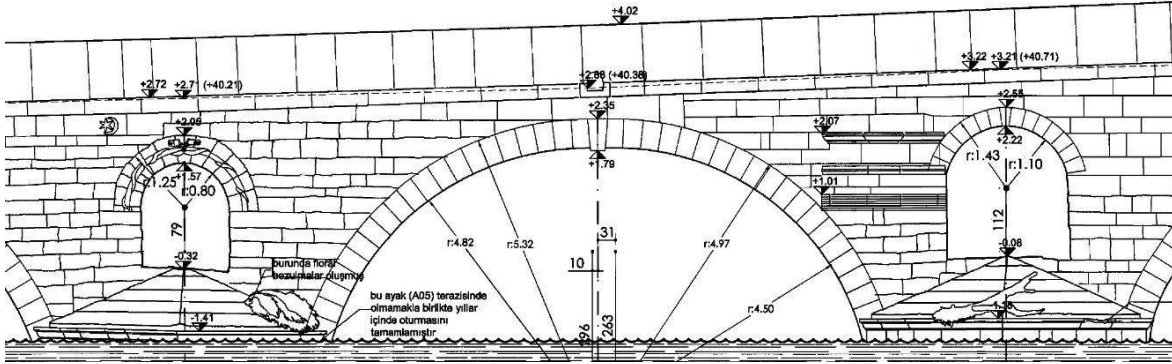
- İNAL, Güner, “Susuz Han’daki Ejderli Kabartmanın Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.4, İstanbul, 1970-1971, s.153-181.
- İŞLİ, Emin Nedret - Sabri Koz, **Edirne: Serhattaki Paytaht**, İstanbul, 1998.
- MANSEL, Arif Müfid, “İlkçağda Edirne”, **Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara, 1993, s.21-37.
- OSMAN, Tosyavizade Rifat, “Edirne Köprüleri”, **Milli Mecmua**, S.98, 1927, s.1579-1580.
- ÖDEKAN, Ayla, “Ampir Üslubu”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1993, s.247-249
- ÖNEY, Gönül, “Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri”, **Belleten**, XXXIII, S.130, Ankara, 1969, s.171-216.
- ŞAHİN, Soner-Şükrü Sönmezer, “Osmanlı Mimarisinde Figürlü Tasvir Sanatı Hakkında Daha Önce Bilinmeyen Bir Örnek: I Mahmut Su Kemerı”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.26, İstanbul, 2017, s.105-140.
- TUNCEL, Metin, “Meriç”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.29, Ankara, 2004, s.188-190.
- TUNÇ, Gülgün, **Taş Köprülerimiz**, Ankara, 1978, s.136-139.
- TURAN, Osman, **Oniki Hayvanlı Türk Takvimi**, İstanbul, 2004.
- VARDAR, Kadriye Figen, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Maden İşleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S.18, İstanbul, 2006, s.25-54.
- Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi, Dosya No: 1140.

**G.1-Edirne Meriç/Mecidiye Köprüsü,
Edirne-Karaağaç yönü memba cephesi (2017)**

G.2-Memba cephesi, köprü ayaklarındaki figürlü taş süslemeler (2017)

G.3-Meriç/Mecidiye Köprüsü, 25.11.2005 tarih ve 661 sayı ile onaylı rölöve detayı
(Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi)

G.4-Birinci boşaltma gözü üzerinde yer alan çift ejder figürleri (2017)

G.5-Birinci boşaltma gözü üzerindeki ay-yıldız (2017)

G.6-20. yy başı Edirne Kartpostalında Edirne Meriç/Mecidiye köprüsü ve birinci boşaltma gözünün solunda görülen ay-yıldız (E.N.İşli-M.S.Koz, s.542-543)

G.7-Köprünün üçüncü ayağı üzerindeki taş tünekler (2017)